

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.998.85

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.4/10>

Кожевников А.Ю.

адвокат

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПРАВАХ

Наукова стаття присвячена дослідженню питання судового контролю за виконанням судових рішень у публічно-правових справах. У сучасній правовій системі України це питання набуває особливого значення, оскільки ефективність судового контролю безпосередньо впливає на забезпечення верховенства права та справедливості. Стаття аналізує правові норми, які регулюють цей процес, виявляє проблеми та прогалини в чинному законодавстві, а також досліджує практичні аспекти виконання судових рішень державними органами.

У статті констатується, що існуюча правова база, зокрема положення ч. 1 ст. 382 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ), не забезпечує належного рівня юридичної визначеності та часто обмежує право на доступ до суду. Це призводить до ситуацій, коли позивачі, які виграли судові справи, стикаються з труднощами у забезпеченні виконання судових рішень з боку державних органів. Аналіз судової практики показує, що диспозитивність норм, які регулюють судовий контроль, дозволяє суддям вільно трактувати їх, що часто призводить до неефективного виконання рішень.

Обґрунтовується позиція, що для забезпечення ефективного судового контролю необхідно внести зміни до чинного законодавства, надавши нормам ст. 382 КАСУ імперативного характеру. Це включає встановлення чітких правил поведінки для суб'єктів правовідносин, що регулюються цими нормами, та покладання обов'язків на суди щодо контролю за виконанням своїх рішень. Такі зміни сприятимуть підвищенню відповідальності державних органів та забезпеченню правової визначеності для позивачів.

Робиться висновок, що удосконалення законодавчого регулювання судового контролю за виконанням судових рішень у публічно-правових справах є необхідним кроком для підвищення ефективності адміністративного судочинства. Внесення змін до КАСУ, зокрема надання нормам імперативного характеру, дозволить забезпечити належний рівень юридичної визначеності, підвищить відповідальність державних органів за невиконання судових рішень та сприятиме зміцненню верховенства права в Україні.

Ключові слова: *судовий контроль, адміністративне судочинство, виконання судових рішень, публічно-правові справи, адміністративний процес, юридична визначеність, імперативні норми.*

Постановка проблеми. Судовий контроль за виконанням судових рішень є важливою складовою адміністративного судочинства, яка забезпечує реальне дотримання законних прав та інтересів осіб, що звертаються до суду за захистом. Особливої уваги дослідників потребують публічно-правові справи, де важливим аспектом є забезпечення балансу між публічними інтересами та правами громадян.

В той же час, судовий контроль являє собою складне правове явище, що відображає ключові риси судової влади та особливості юрисдикційної діяльності державних органів. У демократичному суспільстві головною функцією судової влади є забезпечення верховенства права при розв'язанні різноманітних юридичних конфліктів. Контроль судів за діяльністю публічної адміністрації спрямований на гарантування верховен-

ства права в публічно-правових відносинах. Законодавство України визначає порядок здійснення судового контролю за реалізацією повноважень органів публічної влади. У публічно-правовій сфері судовий контроль здійснюється Конституційним Судом України та адміністративними судами.

Такий судовий контроль є необхідним інструментом для підтримки законності та справедливості в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Він забезпечує дотримання прав і свобод громадян, а також допомагає запобігати зловживанням владою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань судового контролю за виконанням судових рішень в публічно-правових справах свідчить про актуальність і важливість цієї теми. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю частково розглянуті у працях провідних вчених-адміністративістів, таких як О. М. Бандурка, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Е. Ф. Демський, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, І. Б. Коліушко, В. П. Кононець, Т. О. Коломoeць, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, Р. О. Куйбіда, Т. П. Мінка, Р. В. Миронюк, Р. С. Мельник, О. М. Пасенюк, Ю. С. Педько, О. П. Рябченко, М. І. Смокович, М. М. Тищенко та інших.

Незважаючи на значний внесок цих дослідників, в українській правовій системі тривають пошуки оптимальної моделі судового контролю в адміністративному судочинстві, оскільки питання ефективного виконання судових рішень залишається невирішеним. Проблема забезпечення дієвого судового контролю є однією з ключових, оскільки вона безпосередньо впливає на доступність правосуддя і забезпечення верховенства права в публічно-правових відносинах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні особливостей здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в публічно-правових справах, виявленні проблемних аспектів правозастосовної практики, а також формулюванні рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого регулювання та практичних механізмів забезпечення ефективного виконання судових рішень у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Судовий контроль за виконанням судових рішень у публічно-правових справах є основою для забезпечення верховенства права та ефективної роботи публічної адміністрації. Це складний і багатогранний процес, який потребує постійного вдосконалення та підтримки з боку держави та суспільства.

В контексті дослідження питання судового контролю, доцільно зауважити, що Конституційний Суд України відіграє ключову роль у забезпеченні конституційного контролю, аналізуючи відповідність законів та інших нормативно-правових актів Конституції України. Водночас адміністративні суди здійснюють контроль за дотриманням законності в діяльності публічної адміністрації, розглядаючи спори між громадянами та державними органами або між самими органами влади.

Проте існують певні проблеми, що ускладнюють ефективне здійснення судового контролю. Це, зокрема, велике навантаження на суди, недостатня правова обізнаність громадян, а також випадки ігнорування судових рішень з боку органів влади. Для подолання цих проблем необхідне вдосконалення законодавства, забезпечення належного фінансування судової системи та підвищення рівня правової культури в суспільстві. Ефективний судовий контроль також вимагає активної взаємодії між різними гілками влади та громадянським суспільством. Важливим кроком у цьому напрямі є впровадження новітніх інформаційних технологій для підвищення прозорості та доступності судових процесів [1].

Згідно з Конституцією України, судові рішення є обов'язковими для виконання на всій території України [2]. Основними нормативно-правовими актами, що регулюють порядок виконання судових рішень у публічно-правових справах, є Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ) та Закон України «Про виконавче провадження».

Можна стверджувати, що в Україні адміністративні суди здійснюють прямий контроль над владними структурами в межах своїх законних повноважень. Цей контроль охоплює, по-перше, оцінку законності рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень, і, по-друге, контроль за виконанням судових рішень, ухвалених не на користь цих суб'єктів. Водночас варто зазначити, що адміністративна юстиція є неповною без закону, який регулює уніфікований порядок адміністративних процедур, забезпечує участь зацікавлених осіб та подальший судовий нагляд [3, с. 161–170].

Статті 370–383 Кодексу адміністративного судочинства України, включені до розділу IV, регламентують процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у адміністративних справах. Вони визначають порядок виконання цих рішень, процедуру їх звернення до виконання, судовий контроль за їх виконанням та інші

питання, пов'язані з реалізацією рішень адміністративних судів [4].

Враховуючи наведені положення, стає очевидним, що для ефективного функціонування адміністративної юстиції необхідно створити умови для належного виконання судових рішень. Це включає не лише законодавчі рамки, але й інституційні та процедурні механізми, які забезпечують прозорість та підзвітність органів влади.

Однією з ключових складових успішного виконання судових рішень є наявність ефективних механізмів примусового виконання. Відсутність таких механізмів може призвести до невиконання рішень суду, що підриває довіру до судової системи та ставить під загрозу принцип верховенства права [5, с. 66–75].

Також, важливою є роль судів у нагляді за виконанням рішень. Суди повинні мати достатні повноваження для того, щоб здійснювати контроль за виконанням власних рішень, в тому числі через надання роз'яснень та ухвалення додаткових рішень у разі виникнення труднощів з виконанням.

Основними механізмами здійснення судового контролю є:

- Здійснення судом контролю за виконанням власних рішень.
- Надання судом роз'яснень щодо порядку виконання рішення.
- Вжиття заходів впливу до суб'єктів владних повноважень у разі невиконання рішення суду.
- Видача судом приписів про виконання рішення.

Контроль за виконанням судових рішень можна розглядати як окремий правовий інститут, який має власну систему правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з наглядом за виконанням судових рішень. Цей інститут визначає учасників контролю, повноваження органів державної влади, права та обов'язки фізичних і юридичних осіб, процедуру (форму, строки, порядок) і відповідальність за невиконання розпоряджень суду, спрямованих на здійснення судового контролю [6, с. 200–202].

Інститут судового контролю за виконанням судових рішень у справах адміністративної юрисдикції було запроваджено із прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ). Однак, слід визнати, що на сьогодні контроль суду за виконанням судових актів суб'єктами публічної адміністрації, особливо колегіальними органами, залишається неефективним. Це пов'язано з тим, що адміністративні суди з моменту запро-

вадження цього інституту не мали ефективних правових механізмів впливу [7, с. 14–18].

Згідно частини 1 статті 382 КАСУ Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах, суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення [4].

Норма ч. 1 ст. 382 Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) та судова практика її застосування і тлумачення не відповідають принципу юридичної визначеності та обмежують право на доступ до суду. Це створює ситуацію, коли позивачі, які виграли справи та чекають на виконання державними органами відповідних дій, можуть залишитися без належного і ефективного захисту у разі невиконання або затримки виконання судових рішень. Основна проблема полягає у нечітких формулюваннях ст. 382 КАСУ, яка регулює судовий контроль за виконанням рішень у адміністративних справах. Диспозитивний характер цих норм дозволяє суду вільно обирати спосіб дій, а відсутність зобов'язання для суду контролювати виконання своїх рішень спричиняє безвідповідальне ставлення до цього процесу.

Для вирішення цієї проблеми пропонуємо суттєво змінити положення ст. 382 КАСУ, надавши їм обов'язковий характер як для відповідача, що ухиляється від виконання судового рішення, так і для суду. Необхідно, щоб норми, що регулюють ці питання, прямо встановлювали правила поведінки для учасників правовідносин, що зробить їх імперативними та забезпечить більш ефективне виконання судових рішень, ухвалених колегіальними органами.

Аналіз статей 287, 382, 383 КАС України показує, що процесуальне право визначає два способи встановлення судового контролю: за ініціативою суду або за ініціативою особи, на користь якої прийнято рішення, яке не виконує відповідач – суб'єкт владних повноважень. Для забезпечення ефективного судового захисту в окремих випадках необхідно застосовувати процедуру примусового виконання судових рішень. На відміну від добровільного виконання, примусове виконання є іншим способом реалізації рішень, що передбачає застосування законних методів впливу чи примусу уповноваженими органами та посадовими особами в рамках виконавчого провадження, яке є завершальною стадією судового процесу [8].

Примусове виконання судових рішень є важливим механізмом забезпечення справедливості та правопорядку. Воно передбачає використання різних методів примусу, таких як арешт майна, примусове стягнення коштів, обмеження прав і свобод боржника, що здійснюються відповідно до законодавства. Уповноважені органи, такі як виконавча служба, діють в рамках визначених законом повноважень, забезпечуючи виконання рішень суду навіть у випадках, коли боржник ухиляється від виконання своїх зобов'язань [9].

Цей процес є ключовим для підтримання довіри до судової системи та забезпечення виконання правосуддя. Примусове виконання рішень також сприяє запобіганню правопорушенням з боку владних суб'єктів, оскільки демонструє неминучість відповідальності за невиконання судових постанов. Таким чином, примусове виконання є важливою складовою механізму захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб, забезпечуючи реалізацію принципу верховенства права [10].

Також важливо визначити проблеми виконання судових рішень у публічно-правових справах. Так, основними проблемами у сфері виконання судових рішень у публічно-правових справах є:

– Невиконання рішень суб'єктами владних повноважень через відсутність належного механізму примусового виконання.

– Недостатній рівень правової культури та правосвідомості у сфері публічної адміністрації.

– Труднощі з фінансуванням виконання судових рішень.

Вважаємо за доцільне виділити підходи до забезпечення ефективного судового контролю. Для забезпечення ефективного судового контролю за виконанням судових рішень у публічно-правових справах необхідно:

– Удосконалення законодавства щодо механізмів примусового виконання судових рішень.

– Запровадження дієвих заходів відповідальності для суб'єктів владних повноважень за невиконання судових рішень.

– Підвищення рівня правової обізнаності та культури серед працівників органів державної влади та місцевого самоврядування.

– Застосування інноваційних технологій для контролю за виконанням судових рішень.

Висновки. Таким чином, судовий контроль за виконанням судових рішень у публічно-правових справах є важливим елементом захисту прав громадян та забезпечення законності в державі. Ефективність цього контролю залежить від удосконалення нормативно-правової бази, покращення організаційних механізмів та підвищення правової свідомості суб'єктів виконання судових рішень. Держава має не тільки забезпечити особі доступ до справедливого правосуддя, але й гарантувати своєчасне та повне виконання судових рішень.

В результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що для ефективного судового контролю адміністративних судів необхідно відокремити систему адміністративних судів від загальних судів, які займаються приватно-правовими спорами та кримінальними справами, а також створити при автономній системі адміністративних судів державну виконавчу службу, яка буде відповідати за примусове виконання рішень лише цих судів. Також, потребують удосконалення норми КАС України, що регулюють судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах, зокрема, ці норми повинні чітко визначати обов'язки суду та бути імперативними.

Список літератури:

1. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади : монографія. Харків : ТОВ «У справі», 2017. 488 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кононець В. П. Підходи до розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення примусового виконання судових рішень. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 161–170.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
5. Костенко О., Ярошенко А. Здійснення державного контролю у сфері публічних закупівель. *Юридичний журнал «Право України»*. 2020. № 10. С. 171–183. DOI <https://doi.org/10.33498/louu-2020-10-171>.
6. Бліхар М., Чубай А. Проблеми та основні напрями удосконалення діяльності адміністративних судів у системі державних органів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 200–202.
7. Кононець В.П. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 48. Т. 2. С. 14–18.

8. Біла Л. Р. Правові форми публічного адміністрування в Україні: дис. ... докт. юр. наук : 12.00.07. Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 431 с.

9. Резворович К.Р., Юнін О.С., Круглова О.О., Савельєва М.О., Юніна М.П., Ярошенко А.С., Нагорна О.О., Шурін І.В., Костенко О.М. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти : навч. посіб.: Дніпро, 2019. 195 с.

10. Гудз Б.Д. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національний авіаційний університет. Київ, 2013. 20 с.

Kozhevnykov A.Yu. FEATURES OF JUDICIAL CONTROL OVER THE EXECUTION OF COURT DECISIONS IN PUBLIC LAW CASES

The scientific article is devoted to the study of the issue of judicial control over the execution of court decisions in public law cases. In the modern legal system of Ukraine, this issue is of particular importance, since the effectiveness of judicial control directly affects the provision of the rule of law and Justice. The article analyzes the legal norms that regulate this process, identifies problems and gaps in the current legislation, and also examines the practical aspects of the enforcement of court decisions by state bodies.

The article states that the existing legal framework, in particular the provisions of Part 1 of Article 382 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, does not provide an appropriate level of legal certainty and often restricts the right of access to a court. This leads to situations where plaintiffs who have won court cases face difficulties in ensuring the enforcement of court decisions by public authorities. Analysis of judicial practice shows that the dispositivity of the norms governing judicial control allows judges to interpret them freely, which often leads to ineffective execution of decisions.

The position is justified that in order to ensure effective judicial control, it is necessary to amend the current legislation, giving the norms of Article 382 of the Code of Administrative Procedure a mandatory character. This includes establishing clear rules of Conduct for the subjects of legal relations regulated by these norms, and assigning duties to the courts to monitor the implementation of their decisions. Such changes will increase the responsibility of state bodies and ensure legal certainty for plaintiffs.

It is concluded that improving the legislative regulation of judicial control over the execution of court decisions in public law cases is a necessary step to improve the efficiency of administrative proceedings. The introduction of amendments to the Code of Administrative Procedure, in particular the provision of mandatory norms, will ensure an appropriate level of legal certainty, increase the responsibility of state bodies for non-compliance with court decisions and will contribute to strengthening the rule of law in Ukraine.

Key words: *judicial control, administrative proceedings, enforcement of court decisions, public law cases, administrative process, legal certainty, mandatory norms.*